

Демида Євгенія Федорівна

молодший науковий співробітник

відділу педагогічного джерелознавства та біографістики

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, Україна

П.Р. ЧАМАТА (1898–1969): ДжЕРЕЛА ДОСЛІДЖЕННЯ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ

Павло Романович Чамата – відомий український вчений-психолог і педагог, організатор педагогічної освіти і психологічної науки. У 1943–1945 рр. очолював Український науково-дослідний інститут педагогіки (зараз Інститут педагогіки НАПН України), у 1946–1951 рр. був директором Київського педагогічного інституту імені О. М. Горького (нині Український державний університет імені Михайла Драгоманова), а з січня 1951 до березня 1966 р. – заступником директора з наукової частини Науково-дослідного інституту психології УРСР (тепер Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України).

У 50-х роках ХХ ст. П. Р. Чамата започаткував в Україні психологічну наукову школу з проблем розвитку свідомості й самосвідомості особистості, намагався «спрямувати досягнення психологічної науки на розвиток школи, освіти, зокрема всебічного розвитку дитини, зробив вагомий внесок у розвиток педагогічної психології» [1, с. 378].

До творчого доробку П. Р. Чамати входить близько 80 наукових праць (підручники, монографії, брошури, статті). До сьогодні вони не втратили наукової цінності і розглядаються сучасними вченими в теоретико-методологічному просторі. Як наголошує Н. І. Мусіяка, «унікальність, своєрідність розгортання П. Р. Чаматою психологічної “теорії самосвідомості та її становлення в дитини”... полягає в такому системному континуумі її бачення, аналогу якому не маємо ні у вітчизняній, ні в зарубіжній психології» [2, с. 37].

У Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського акумульовано значну частину творчої спадщини П. Р. Чамати. Задля розкриття її змісту й розширення можливостей інформування про неї користувачів відкрито персональну сторінку «Чамата Павло Романович» [3] в електронному інформаційно-бібліографічному ресурсі «Видатні педагоги України та світу», розміщеному на вебпорталі установи (URL: <http://dnrb.gov.ua/ua/informatsiyno-bibliografichni-resursy/vydatni-pedahohy/>). Цей ресурс створюється з 2008 р. з метою популяризації найкращих здобутків вітчизняної та зарубіжної наук про освіту, педагогіку та психологію завдяки консолідації інформації про визначних вітчизняних і зарубіжних осіб, зокрема висвітлення їхнього життя, діяльності, творчої спадщини [4, с. 11]. Нині його наповнюють і підтримують в актуальному стані науковці відділу педагогічного джерелознавства та біографістики ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського під керівництвом доктора педагогічних наук Л. Д. Березівської.

На персональній вебсторінці представлено комплекс інформаційних матеріалів за такими рубриками: біографічний нарис про П. Р. Чамату за посібником «Українська педагогіка в персоналіях» [1] – рубрика «Біографія»; бібліографічний список наукових робіт ученого – рубрика «Праці П. Р. Чамати»; бібліографічний список творів, присвячених ученому – рубрика «Публікації про життя та діяльність П. Р. Чамати»; світлини з життя П. Р. Чамати – рубрика «Фотогалерея»; матеріали про увічнення пам'яті про вченого в Україні – рубрика «Ушанування пам'яті».

У бібліографічному списку авторського доробку подано відомості про окремо видані праці П. Р. Чамати: «Самосвідомість та її розвиток у дітей» (1965), «Психологічна готовність дітей до праці і шляхи її формування» (1960), «Характер та його виховання у дітей» (1958), «Психологія і педагогіка запам'ятання навчального матеріалу» (1939).

Представлено навчальну літературу, підготовлену за безпосередньою участю П. Р. Чамати, зокрема це – підручник «Психологія» для педагогічних вишів (1955, 1961, 1968), підручник «Психологія» для педучилищ (1954, 1958, 1964, 1970), посібник «Психологія» для студентів педагогічних вищих шкіл (1939, 1941), підручник «Педологія» для педагогічних технікумів (1933).

Розміщено інформацію про низку статей і тез ученого з наукових збірників і журналів, у яких відображено результати його психологічних досліджень: «Про самовиховання учнів та шляхи педагогічного керівництва цим процесом» (1963), «Шляхи формування самосвідомості дитини» (1960), «До питання про якісні зміни в розвитку самосвідомості дітей» (1959), «Питання самосвідомості особистості» (1958), «Про природу та суть самосвідомості особистості» (1956), «Здібності та їх виховання у дітей дошкільного віку» (1955), «Особливості розвитку самосвідомості у дітей дошкільного віку» (1952), «Роль мови в формуванні самосвідомості у дітей» (1952), «Про генезис самосвідомості дитини» (1949), «Методика обліку поведінки дітей шкільного віку» (1931), «До питання про структури сполучених рефлексів» (1930).

Презентовано також розвідки П. Р. Чамати з історії психології, зокрема статті «І. М. Сеченов про розвиток самосвідомості дитини» (1955), «Вчення академіка І. П. Павлова про вищу нервову діяльність та його значення для дошкільного виховання» (1951).

Звертаємо увагу на «Бібліографічний довідник праць з психології за 40 років (1917–1957)» (1958). П. Р. Чамата був одним із упорядників і редактором цього покажчика, що став цінним джерелом для розвитку психологічної науки.

У бібліографічний список рубрики «Праці П. Р. Чамати» включено також відомості про рецензії вченого та видання, що вийшли друком за його редакцією. Окремим підрозділом подано інформацію про дисертації, написані під науковим керівництвом П. Р. Чамати. Автори цих праць у подальшому успішно торували свій шлях у науку, зробили вагомий внесок у розвиток психології і педагогіки (М. Й. Боришевський, О. І. Кульчицька, Л. Г. Подоляк, С. П. Тищенко та ін.).

У рубриці «Публікації про життя та діяльність П. Р. Чамати» представлено статті про вченого з таких авторитетних довідкових видань, як «Педагогічний словник» М. Д. Ярмаченка (2001), «Енциклопедія освіти» за редакцією В. Г. Кременя (2008), «Український педагогічний енциклопедичний словник» С. У. Гончаренка (2011), «Психологічний словник-довідник» Ю. О. Приходько і В. І. Юрченка (2012, 2016) та ін. Цінні спогади про П. Р. Чамату його сучасників, колег та учнів, запропоновано з книжки М. Й. Боришевського «Етюди психолога. Спогади. Per aspera ad astra» (2014) та збірки «Г. С. Костюк – особистість, вчений, громадянин. До 110-ї річниці від дня народження» (2010). Подано також відомості про біографічні нариси про вченого Л. Д. Березівської (2005, 2006), В. П. Андрущенко (2009), О. П. Міхна (2018).

Розглядувана рубрика містить також інформацію про низку робіт, у яких проаналізовано наукову спадщину П. Р. Чамати. Так, у публікаціях М. А. Мацейківа (1998) і М. Й. Боришевського (2006) розкрито заслуги ученого як фундатора української школи психології самосвідомості особистості. Питання змісту та форми психологічної теорії самосвідомості П. Р. Чамати, проблему оцінкових ставлень у ній розглянула у своїх працях Н. І. Мусіяка (2009, 2014). Думку вченого щодо диференційованого підходу до організації навчання учнів у школі дослідила Н. П. Дічек (2017).

Інформаційно насиченою є рубрика «Ушанування пам'яті». У ній відображено факти, що засвідчують велику повагу й визнання заслуг П. Р. Чамати в українському суспільстві. Зокрема, викладено відомості про підрозділ Інституту психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України, якому присвоєно ім'я вченого – Лабораторію психології особистості імені П. Р. Чамати; Всеукраїнську науково-практичну

конференцію «Психологія самосвідомості особистості», присвячену 120-річчю від дня народження П. Р. Чамати (6–7 грудня 2018 р., Київ); захід пам'яті ученого в Педагогічному музеї України (2018).

У 2023 р. відзначатимемо 125-літній ювілей П. Р. Чамати. Автори ресурсу приурочили до цієї події важливі зміни в наповненні персональної сторінки. Рубрику «Публікації про життя та діяльність П. Р. Чамати» доповнять інформацією про праці дослідників творчої спадщини ученого останніх років. Буде відновлено рубрику «Повнотекстові документи» розміщенням тут цифрових копій деяких праць П. Р. Чамати (цю частину контенту втрачено через технічні причини).

Отже, розглянута вебсторінка всебічно репрезентує постать визначного українського науковця, психолога і педагога, П. Р. Чамати. Джерельний ресурс сприятиме вивченню творчої спадщини ученого, здійсненню подальших розвідок дослідників психологічної науки, історії освіти, педагогіки і психології.

Список використаних джерел:

1. Березівська, Л. Д. (2005). Чамата Павло Романович. В О. В. Сухомлинська (Ред.), *Українська педагогіка в персоналіях* (Кн. 2, с. 374–379). Київ: Либідь.
2. Мусіяка, Н. І. (2015). Дослідження оцінкових ставлень як механізму становлення особистісної ефективності учнів. В М. Т. Дригус (Ред.), *Становлення особистісної ефективності учнів в онтогенетичному вимірі* (с. 33–83). Київ: Педагогічна думка. Взято з <https://core.ac.uk/download/pdf/32309823.pdf>.
3. Лога, Т. В., & Демида, Є. Ф. (Упоряд.). (2019). *Чамата Павло Романович: сторінка інформаційно-бібліографічного ресурсу «Видатні педагоги України та світу» Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського НАПН України*. Взято з <http://dnpb.gov.ua/ua/informatsiyno-bibliografichni-resursy/vydatni-pedahohy/chamata-p-r/>.
4. Berezivska, L. D., Pinchuk, O. P., Hopta, S. M., Demyda, Y. F., & Sereda, K. V. (2022). Creation of information and bibliographic resource “Outstanding educators of Ukraine and the world” and its influence on the development of digital humanities. *Information Technologies and Learning Tools*, 1 (87), 1–17. DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v87i1.4825>.